

Izvorni znanstveni rad
UDK 930.9(497.5 DUBROVNIK;47)(047)''1788/1800''
Primljeno: 24.11.1998.

IZVJEŠTAJI ANTUNA GIKE, PRVOG RUSKOG KONZULA U DUBROVNIKU OD 1788. DO 1800. GODINE

MAREN FREJDENBERG

SAŽETAK: Autor analizira izvještaje prvog ruskog konzula u Dubrovačkoj Republici, grofa Antuna Gike, koji se čuvaju u Arhivu vanjske politike Rusije u Moskvi. Rad obuhvaća dvanaestogodišnje razdoblje od 1788. do 1800. godine, koliko je konzul proveo u Dubrovniku, s velikom pažnjom pratio i potanko izvještavao svoju vladu o vanjskim i unutarnjim političkim zbivanjima, društvenim odnosima, gospodarstvu i trgovini Dubrovačke Republike.

U Arhivu vanjske politike Rusije čuva se fond "Odnosi Rusije s Raguzom", datiran od 1789. do 1800. godine. Sastoji se od izvještaja prvog ruskog¹ konzula u Dubrovačkoj Republici Antuna Gike, koji je tamo postavljen u vrijeme rusko-turskog rata 1787-1791. godine. Fond su proučavali Grigorij Ljvovič Arš i Ariadna Pavlovna. Bažova, građa fonda koja se odnosi na povijest susjednih pokrajina Osmanskog Carstva korištena je u literaturi,² no dopisi konzula A. Gike nisu temeljitije obrađeni. Ovim radom želimo popuniti tu prazninu.

¹ Arhiv vnešnje politiki Rossii (dalje: *AVPR*).

² Grigorij Ljvovič Arš, *Albanija i Epir v konce XVIII - načale XIX vv. (Zapadnobalkanske pašalyki Osmanskoj imperii)*. Moskva, 1963: 5, 59, 76, 120 i dr.

Maren Mihajlovič Frejdenberg, znanstveni je suradnik Instituta Diaspore, Sveučilišta u Tel Avivu. Adresa: Institut Diaspore, Ramat Aviv 69978, Tel Aviv, Israel.

Sačuvani su izvještaji od siječnja 1789. do sredine 1800. godine, ukupno oko 150 dokumenata. No, konzul svoju djelatnost nije započeo 1789. godine. Postoje nedvojbene naznake da je već u srpnju 1788. Gika radio u Dubrovniku u svojstvu konzula, budući da je tada predao važna pisma s ruskog dvora. Stoga vremenom njegova službovanja u Dubrovniku treba smatrati razdoblje od 1788. do 1800. godine.

To su bile godine uzavrele zbivanjima - doba rusko-turskog rata, revolucionarnih potresa u Francuskoj, antifeudalnih promjena u Europi, ratova u Italiji, pada Mletačke Republike i pripajanja Dalmacije Austrijskom Carstvu, naposljetku, žestokog zaoštavanja društvenih suprotnosti na obali i zamaha oslobodilačkih pokreta u unutrašnjosti poluotoka. Svi ti događaji našli su se u središtu zanimanja ruskog konzula i u velikoj mjeri ostavili traga u njegovim izvještajima. U svoje mjesečne izvještaje Ministarstvu vanjskih poslova unosio je sve što je po njegovu mišljenju zasluživalo pažnju. Dopisi su datirani na stari i na novi način a, sudeći po žigovima Ministarstva, u pravilu su putovali oko pola mjeseca. Obično su bili dugi tri četiri, kasnije pet šest stranica. Gotovo svi listovi pisani su francuskim, prilično književnim jezikom, a česti su i kancelarijski izrazi, razilaženja sa suvremenim jezikom gotovo da nema (samo *Tems* umjesto *temps*, ili *foible* umjesto *faible*), četiri puta sreće se prijevod na ruski jezik, no nije isključeno da je to, sudeći po rukopisu, napravljeno u Ministarstvu vanjskih poslova. Nekoliko puta priložene su kopije talijanskih tekstova (izvaci iz toskanskih novina, dokumenti iz Boke kotorske).

Uz mjesečne izvještaje, u fondu se čuvaju i odgovori na okružnice Ministarstva ili na pisma naslovljena na kancelara Ivana Andreeviča Ostermana ili izravno na najviše ime. U njima konzul dopušta sebi osobne molbe - moli orden³ ili potvrđuje premještaj u novi razred,⁴ žali se na nisku plaću, a najčešće potvrđuje primitak redovitog dijela ("trećine") godišnje naknade preko europskih banaka ili na njezino smanjenje zbog pada tečaja rublje. Ta nam pisma omogućavaju da popunimo biografske podatke o Giki.

Grof Antun Gika (izgovor "Đžika", "Žžika" potvrđen je u pisarskim napomenama u Ministarstvu) porijeklom je Albanac, po nekim podacima pot-

³ Mali križ sv. Vladimira (1791, br. I, l. 13 ob.).

⁴ Dekretom od 27. X. 1793. Gika je dodijeljen čin državnog savjetnika. AVPR, 1793, d.1, l.28, A. Gika Ministarstvu od 9. I. 1794.

mak znamenitog roda kojemu je pripadao i niz moldavskih i volinjskih vladara,⁵ a u rusku službu, u štab A. G. Orlova, nastupio je 1770. godine.⁶ Služio je pod upravom S. G. Domašnjeva, zapovjednika "albanske legije",⁷ bio je tajnik ruskog poslanstva u Napulju kod grofa A. K. Razumovskog, dobro su ga poznavali general I. A. Zaborovskij i kontraadmiral Gibbs, a posljednje tri godine prije imenovanja u Dubrovniku radio je kod ruskog poslanika u Napulju, grofa Skavronskog.⁸ Njegov grofovski naslov očito je balkanskog porijekla. Prvih godina konzularne službe on je savjetnik Ministarstva (u dokumentima se potpisuje *conseiller de chancellerie*),⁹ a od 1793. godine državni savjetnik. To unapređenje jasno se odrazilo, između ostalog i na njegov način ponašanja prema petersburškim činovnicima, čak je i stil pisama I. A. Ostermanu postao manje ponizan i zahtjevniji. Njegovo godišnje primanje iznosi 1600 rubalja (sudeći po tome što prosječna trećina *tertial*), koja mu stiže u Dubrovnik preko nizozemskih banaka, iznosi 533 rublje ili 975 forinti). Za troškove osoblja konzulata i poštanske usluge (*pour frais de Chancellerie et de Poste*) godišnje dobiva još 2300 rubalja.¹⁰ Pa ipak, konzul se stalno tuži na pad tečaja rublje, njegovo se primanje zbog toga smanjuje za četvrtinu, čak i za trećinu, i na nemogućnost da "sačuva dostojanstvo koje zahtijeva ime predstavnika takve države".¹¹ Kada je 1800. godine otišao u mirovinu, Gika je dobio malu mirovinu od 1000 rubalja godišnje, što izaziva njegovo nezadovoljstvo.

Osoblje generalnog konzulata nije bilo brojno. U listopadu 1789. godine vlada je zabranila ruskim konzulima u inozemstvu da svojevoljno zapošljavaju vicekonzule, pomoćnike, "posrednike", povjerenike.¹² U Dubrovni-

⁵ Usp. primjedbe uz prijevod brošure A. Gike *Želanii grekov k Evrope hristianskoj* - Aleksandr Nikolaevič Radiščev, *Sabrana djela*, knj. II. Moskva-Lenjingrad, 1941: 406.

⁶ Usp. "dvadeset i jedna godina marljive revnosti" (A. Gika Ministarstvu 18. XI. 1791., d. 1, l.13 ob.) ili "trideset godina časne službe" 1800. godine (AVPR, 1800, d. 27, l.14 ob. - A.Gika - gr. Paninu 30. VI. 1800).

⁷ Irina Stjepanovna Dostjan, *Russkaja obščestvennaja misl' i balkanskije narodi (ot Radiščeva do dekabristov)*. Moskva: Nauka, 1980: 24.

⁸ A. Gika - u Ministarstvu 18. XI. 1791. (AVPR, 1791, d. 1, l.13 ob.).

⁹ AVPR, 1794., d.1, l.7. A. Gika - Ministarstvu od 20. VI. 1794.

¹⁰ AVPR, 1795., d. 1, l.31. A. Gika - Katarini II, 29. VII. 1795.

¹¹ AVPR, 1795, d. 1, l.26 ob. A. Gika - I. A. Ostermanu 20. I. 1795.

¹² AVPR, 1789, d. 1, l.30-31.

ku se osoblje, uz A. Giku, sastojalo od prevoditelja Stjepana Jampoljskog¹³ i svećenika kojemu su službenici konzulata polagali zakletvu, prvo Ioannikija, a zatim Feodosija. Način pisanja Feodosijeva imena - "Teodosije"¹⁴ navodi na pretpostavku da se radi o žitelju grada. U svakom slučaju, svećenik je bio dodijeljen konzulatu i pitanje crkve na taj je način bilo riješeno.

Gika je, naravno, bio vrlo dobro osposobljen za svoju dužnost. Osim ruskog, albanskog i grčkog, poznao je francuski i talijanski jezik, a boravak u slavenskom gradu pretpostavljao je i nekakvo znanje hrvatskog jezika. Dobro je vladao književnim izrazom - u mladosti je napisao brošuru *Voti dei Greci all' Europa christiana* ("Težnje Grka kršćanskoj Europi"), njegovi su izvještaji često živog i neusiljenog stila. Vrlo se dobro razumio u vojne poslove i pomorstvo, a snalazio se i u financijskim pitanjima. Očito mu je nedostajalo ekonomske naobrazbe, no tijekom vremena o gospodarskim (uglavnom trgovačkim) temama počeo je pisati mnogo sigurnije. Ustrajavajući na imenovanju Albanca za položaj konzula i odbijajući time ispuniti želju koju je dubrovačka vlast izrazila još poslije prošlog rata, ruska je vlada napravila pravi korak. Stekla je suradnika čvrsto vezana za balkansko tlo, koji je izvrsno poznao podneblje.

Opseg njegovih poslova u Dubrovniku nije bio velik. Trgovačkih veza s Rusijom Republika gotovo i nije imala, a i vrijeme je bilo ispunjeno neprekidnim ratovanjima. Rusa o kojima bi konzul morao brinuti u Gradu gotovo da i nije bilo. U jednom izvještaju Gika piše kako je u grad došao ruski konzul u Varni, major G. M. Milkovič s obitelji, u nadi da će uhvatiti brod za Konstantinopol, i kako se on, Gika, morao pobrinuti da pomogne tom "dobrom starom časniku".¹⁵ Drugi put se morao pobrinuti za nekog Ivana, rodnom iz Kijeva, kojega su u mladosti oteli Turci, u zarobljeništvu je proveo mnogo godina, zaboravio materinji jezik i sada bježi na dubrovački teritorij tražeći zaštitu. I tom je čovjeku konzul pomogao da se skrrije otpravivši ga u Rijeku.¹⁶ Stanovitih napora je, izgleda, zahtijevalo održavanje veza s ruskim poslanstvom u Napulju, kojemu je generalni konzulat u

¹³ Godine 1789. postavljen je u Dubrovnik u rangu prevoditelja (AVPR, 1789, d. I, 1.17), 1799. dobio je čin prisjednika (AVPR, 1799, d. 23, 1.15).

¹⁴ AVPR, 1793, d. 1, 1.28.

¹⁵ AVPR, 1792, d. 1, 1.83-85. A. Gika Ministarstvu 12. IX. 1792.

¹⁶ AVPR, 1791, d. 1, 1.7-7 ob. A. Gika Ministarstvu 7. VI. 1791.

Dubrovniku bio podređen.¹⁷ No, naravno, glavni zadatak konzula bilo je promatranje zbivanja kojih je bio svjedokom i slanje redovitih izvještaja u Sankt Peterburg.

Gika se pritom koristio najrazličitijim izvorima informacija. Crpio ih je iz susreta s najširim slojevima stanovništva, u njegovim izvještajima često se spominje "javno mnijenje", iz razgovora s "lokalnim političarima", tj. članovima dubrovačkog Senata, iz susreta s ljudima koji su prolazili kroz Dubrovnik, među njima i s Rusima. Redovito je primao talijanske novine, kada dugo ne bi stigle, on bi to spomenuo, održavao je bliske kontakte s ruskim konzulima u susjednim gradovima, u Valahiji i Smirni. Gika je bio dobro upućen u organizaciju prepiske europskih diplomata u Osmanskom Carstvu i odmah je bio obaviješten kada će rumelijski beglerbeg zadržati janjičara kojega je španjolski poslanik dvaput mjesečno slao u Skadar s diplomatskim depešama za svoj dvor (dalje su oni posebnim brodom dostavljani u Anconu).¹⁹ Konačno, Gika ima pristup u dubrovački arhiv, uživa povjerenje lokalnih vlasti. Nema sumnje da je kao pažljivi i pronicljivi promatrač Gika neosporno bio na visini.

O čemu obavještava rusku vladu? Rusko-turski rat, u jeku kojega je i imenovan za konzula u Dubrovniku, zauzima malo mjesta u njegovoj prepisci, o tome su prijestolnicu obavještavali i bez njega. Taj se rat, za razliku od prethodnoga, nije odrazio na rusko-dubrovačke odnose, nije izazvao sukoba, iako je Republika, naravno, i dalje bila na strani Porte, i to ne samo pravno, nego i stvarno. Posredno o tome svjedoči vijest iz Ancone od 29. listopada, koja je objavljena u firentinskim i venecijanskim novinama, da je sultan, u zahvalu za usluge Carstvu tijekom posljednjeg rata, omogućio Dubrovčanima da svoj teritorij prošire na područje Popovo u Hercegovini. Gika hitno opovrgava te optužbe ("besmislena izmišljotina koju su izmislili neprijatelji Republike").²⁰ I kada, nakon zaključenja mira s Turcima, senatori budu

¹⁷ Usp: "odmah o tome obavještavam generala Zaborovskog u kancelariji poslanstva u Napulju" - *AVPR*, 1789, d. 1, l. 2. A. Gika Ministarstvu 7. V. 1789.

¹⁸ I oni se žale na pad tečaja rublje (*AVPR*, 1795, d. I, l.27).

¹⁹ *AVPR*, 1792, d. 1, l.2. A. Gika Ministarstvu 4. II. 1792.

²⁰ *AVPR*, 1792, d. 1, l.1 ob. - 2. A. Gika Ministarstvu 13. I. 1792. Slične vijesti Senat je opovrgavao već koncem 1791. godine. Jovan Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*. Beograd: SAN, knj. V, Zbornik za istoriju jezika i književnost srpskog naroda, treće odeljenje, knj. XVI, 1951: 606 (Senat Skavronskom 24. XII. 1791).

zbunjeno govorili Giki o potrebi da se uzme u obzir njihov neugodan položaj (*facheuse position*),²¹ oni će vjerojatno imati u vidu baš tu okolnost.

Ipak, u dijelu stanovništva uspjesi ruskog oružja izazvali su naklonost, čak i odobravanje. Tako se poslije zauzeća Očakova u dubrovačkim napisima širi pohvalna oda o tom događaju, izašla iz pera gradskog aristokrata, opata Bernarda Zamagne.²²

Nećemo ulaziti u ocjenu iskrenosti osjećaja koje svećenik iskazuje, no književni karakter ode je očit. Ali, rat je uvijek rat i razumljiv je osjećaj olakšanja s kojim je u Dubrovniku dočekan njegov svršetak. "Senat je iskazao radost na vijest koju sam mu priopćio, ... baš kao i zbog slave (koju je stekla) naša (vojska)... Senat mi je prenio vrlo žive... izraze zahvalnosti... za sve što je Republika dobila velikodušnošću Nj. C. V. za vrijeme proteklog rata".²³ Još su izravnije na mir reagirali dubrovački pučani, konzul piše o "općoj provali (eclater generalement) živog zanimanja koje je Republika iskazala za naš uspjeh i našu slavu".²⁴

Uostalom, Gika ne obavještava samo o ishodima rata, nego i o nekim značajnim pojedinostima za njegova tjeka. Spominje djelatnost dobrovoljačkih protuturskih flotila koje su se tih godina pojavile u istočnom Sredozemlju. Njihovi osnivači i zapovjednici najčešće su bili Grci i Albanci.²⁵ U travnju 1788. doznalo se da je "pirat Lambros" (radi se o Lambrosu Kaconisu, Grku u ruskoj službi), kako nije imao čime platiti posadu, u vodama otoka Korčule opljačkao dubrovački brod koji je plovio za Trst.²⁶

A. Gika ne spominje često ratne operacije, iako konzulat nije mogao biti po strani od događaja. I doista, prevoditelj S. Jampoljskij dopisuje se s Markom Vojnovićem, a sam konzul obojici Vojnovića, Marku i Ivanu, daje

²¹ AVPR, 1792, d. 1, 1.4 ob - 5. A. Gika Ministarstvu 29. II. 1792.

²² Njezin tekst prvi je objavio V.V. Makušev.

²³ AVPR, 1791, d. I. 1.10 ob. A. Gika Ministarstvu 15. X. 1791. Vidi i o "zadovoljstvu i radosti koji se vidi na licu svakog senatora". - AVPR, 1792, d. I, 1.4. A. Gika Ministarstvu 29. II. 1792.

²⁴ AVPR, 1791, d. I, 1.10 ob.

²⁵ Usp. G.L. Arš, *Albanija i Epir*; Grigorij Ljvovič Arš, *Eteristskoe dviženie v Rosii v načale XIX v.* Moskva, 1970; Avgusta Mihajlovna Stanislavskaja, *Rossija i Grecija v konce XVIII - načale XIX v.* Moskva, 1976.

²⁶ Senat dubrovačkom poslaniku u Beču 1. VI. 1788. J. Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*: 588.

niz konkretnih naredbi - da u određenom roku budu u Baku (Boki?), zatim da otplove u Veneciju, a iz Venecije na Siciliju, u Siracusu.²⁷ Na neki se način u rusko turskim sukobima našao umiješan neki Dubrovčanin, kapetan Marko Župa²⁸ i odmah to platio: konfisciran mu je brod, a on je izgnan iz grada.²⁹ Gikinoj pažnji nije promaknuo ni L. Kaconis. U kolovozu 1798. godine "grčki oficir Nikolaj Pangalos iz odreda majora Lambrosa Kaconisa, koji je s izvještajem i porukama poslan u Trst, stigao je ovamo na tartani s o. Zea..., zadržao se da se opskrbi hranom i otišao dalje".³⁰

Još jedna važna tema stalno je prisutna u prepisci ruskog konzula, a to su odnosi s Osmanskim Carstvom. Tu je prvenstveno riječ o unutrašnjem miru (ili pak o razmiricama) u carstvu, gdje treba spomenuti ciklus dopisa u kojima figurira ime buntovničkog vazala Porte, skadarskog guvernera Mahmud paše Bušatlije.³¹ Za Dubrovnik su ti događaji bili od prvorazrednog značenja. U studenom 1789. godine doznalo se da se paša neočekivano približava Republici i "već je na nekoliko sati od grada".³² Proširio se glas da traži hranu i brodove za prijevoz svoje vojske u Skadar i ta strašna (desolante) vijest pogodila je Dubrovčane, započele su hitne pripreme za obranu. U isto vrijeme, sve prilaze gradu zauzeli su izbjeglice iz unutrašnjosti poluotoka, "mnogo stotina... došlo je u Grad... gladnih, jadnih, iznemoglih i vlada Republike, da se što prije riješi tih... opasnih gostiju, nahranila ih je i što je brže mogla brodovima prevezla u Albaniju".³³ Ponekad su posljedice vojnih operacija na poluotoku zaobilazile Grad i u Dubrovnik su stizale samo vijesti o tome što se događa u udaljenim pokrajinama. "Srbija, veliki dio Bugarske i Makedonija, prema najnovijim vijestima, u jadnom su i bijednome stanju - ... zbog pljački... Mahmud paše".³⁴ U Gradu su, kako vidimo, o svemu tome znali, i Gika ne preskače te vijesti.

²⁷ AVPR, 1789, d. 1, l.26. A. Gika Ministarstvu 24. X. 1789.

²⁸ Iz Orebića.

²⁹ AVPR, 1789, d. 1, l.13. A. Gika Ministarstvu 27. VII. 1789.

³⁰ AVPR, 1789, d. 1, l.20. A. Gika Ministarstvu 19. VIII. 1789. O Nikolaju Pangalosu i njegovoj djelatnosti u pohodu ruske flote 1798-1799. god. usp. A. M. Stanislavskaja, *Rossija i Grecija*: 85.

³¹ Taj je materijal temeljito proučio G. L. Arš, *Albanija i Epir*.

³² AVPR, 1789, d. 1, l.34 ob. A. Gika Ministarstvu 5. XII. 1789.

³³ AVPR, 1789, d. 1, l.35. A. Gika Ministarstvu 5. XII. 1789.

³⁴ AVPR, 1794, d. 1, l.17. A. Gika Ministarstvu 12. X. 1794.

No, Gika se ne bavi samo posljedicama unutrašnjih nemira u Carstvu. Dubrovnik je vazal Porte i ta je veza s Istantbulom poprimila oblik kanonskog, vremenom prokušanog odnosa. Jednom u tri godine dubrovački poklisari nose danak ("harač") u prijestolnicu i Gika taj događaj svaki put bilježi u svojim izvještajima. "Pet stoljeća (Gika griješi: plaćanje harača Turcima počelo je 1442. god. - op. M.F.) ta Republika mora svake treće godine plaćati danak (*tribut triennial*) i, prema sporazumu s Portom, svake tri godine šalje u Konstantinopol dva izaslanika poštujući sve ceremonije, običaje i ... s darovima".³⁵ Zatim slijedi informacija o imenima izaslanika, koji se u dubrovačkom govoru nazivaju "poklisarima" (od grč. "apokrisiaris"), o vremenu odlaska i trajanja putovanja - obično su odlazili u proljeće, a poslanje je trajalo tri, četiri mjeseca -, o tome kako opasnost putovanja koponom sve češće prisiljava poklisare da putuju morem, o ceremoniji prijema na dvoru kada, umjesto krznjenih kaputa koji su poklanjani poslanicima drugih kršćanskih država, dubrovački poklisari dobivaju samo kaftane (*Caftans*). Posebno se utvrđuje visina harača, koji se ne isplaćuje u dukatima, kao u prošlosti, nego u srebrnim pjastrama,³⁶ i odgovarajućih troškova: 27 tisuća pjastru harača, 3 tisuće za potvrđivanje fermana na izvoz stoke iz Carstva, po 2 tisuće za dar velikom veziru i njegovu zamjeniku ("kajmakamu") - ukupno, svako poslanstvo zajedno s putnim troškovima stajalo je Republiku oko 48 tisuća pjastru.³⁷ Iskustvo prethodnih godina, kada je državni status Republike stvarao toliko problema, navodi Giku da do u tančine pomno opisuje diplomatski ceremonijal. "(Poklisari) su primljeni u audijenciju kod velikog vezira i sultana sa svim formalnostima koje Porta ukazuje raznim malim kneževima, svojim podanicima (*ses tributaires*), nekakvoj **mješavini slobode i vazalstva** (istaknuo M.F.)".³⁸

Slične opise Gika će poslije ponavljati svake tri godine, ne zaboravljajući pritom napomenuti da Ministarstvo ima njegov opširni izvještaj iz svibnja 1789. godine, pa ne mora ulaziti u detalje.³⁹ Iako mijenja nevažne pojedinosti, Gika nikad ne zaboravlja ponoviti kako "je posebna uputa poklisarima

³⁵ AVPR, 1789, d. 1, l.11. A. Gika Ministarstvu 7. V. 1789.

³⁶ Koncem XVIII. stoljeća 1 dukat iznosio je dvije pjastru.

³⁷ AVPR, 1789, d. 1, l.11-12. A. Gika Ministarstvu 7. V. 1789.

³⁸ AVPR, 1789, d. 1, l.11-12. A. Gika Ministarstvu 7. V. 1789.

³⁹ AVPR, 1795, d. 1, l.1. A. Gika Ministarstvu 15. I. 1795.

da moraju iskoristiti sve mogućnosti i sredstva... i uznastojati da u audijenciji ne odlaze odjeveni kao prije, u običnim kaftanima poput onih koji plaćaju danak, nego u... svečanim krznima... poput poslanika drugih europskih država.”⁴⁰ Kako vidimo, pitanje je li Republika sultanov vazal ili samo pod njegovom ”stalnom zaštitom”⁴¹ kao i prije zaokuplja dubrovačku vladu.

Gika pažljivo prati događaje u najbližoj okolini Republike. Boravak u Republici za njega je očito dobra prilika da se poveže sa svim privrženicima Rusije, ne samo u Gradu, nego i u okolini koju nastoji potaknuti (*reanim-er*).⁴² U svakom slučaju, Gika oštro reagira na svaku zapreku koja ometa vezu sa susjednim teritorijama kao, primjerice, uvođenje karantene, što svjedoči o epidemiji kuge u tim krajevima 1792, 1795. i 1796. godine,⁴³ kada Dubrovnik uvodi stroge mjere zaštite.

Nastojeći utvrditi kakvo je mjesto u konzulovim dopisima zauzima sam Dubrovnik i njegovi žitelji, naišli smo na paradoksalnu situaciju: u izvještajima Dubrovnik je prilično dugo na zadnjem mjestu, a zanimanje konzula za Grad i Republiku kao da se malo-pomalo budi. Doista. Prvi izvještaji pripovijedaju o ratnim operacijama na moru, bunama na kopnu, o slabosti Osmanskog Carstva i sve je prožeto prolaznim brigama, gorućim dnevnim potrebama. Tek postupno njegov se interes počinje okretati dubrovačkoj zbilji. Uostalom, Gika i sam kasnije priznaje: ”...ta država (Dubrovačka Republika, op. M.F.) nije često dobila zasluženu pažnju... u izvještajima koje šaljem Ministarstvu.”⁴⁴ Prvi poticaj za povećano zanimanje bilo je sklapanje mira 1791. godine. Giki kao da su se otvorile oči pred mogućnostima koje su time stvorene. ”Kako je rat završio, trgovina je postala novi zadatak koji... zahtijeva brigu i pažnju.” Osim toga, po mišljenju konzula, Dubrovačka Republika prilično je neplodna. ”Mi bismo (ovdje) mogli dobiti malo proizvoda i s njezina (vlastitog) teritorija i iz okolnih mjesta, u toj maloj državi nema manufakture, ono što se uvozi iz Turske nama nije potrebno, a stanovništvo (Republike) slabo je aktivno.”⁴⁵

⁴⁰ AVPR, 1795, d.1, l.1-1 ob. A. Gika Ministarstvu 15. I. 1795.

⁴¹ AVPR, 1797, d. 19, l.9. A. Gika Ministarstvu 22. IV. 1797.

⁴² AVPR, 1789, d. 1, l.32. A. Gika Ministarstvu 24. XI. 1789.

⁴³ AVPR, 1792, d. 1, l.24; 1795,d. 1, l. 2-2 ob; 1796, d. 16, l. 1-2.

⁴⁴ AVPR, 1795, d. 1, l.18-19. A. Gika Ministarstvu 12. VI. 1795.

⁴⁵ AVPR, 1792, d. 1, l.5-6.

Kao što se vidi, dotada prvenstveno zaokupljen ratnim i diplomatskim poslovima, konzul se okrenuo upoznavanju dubrovačke stvarnosti. U svakom slučaju, nipošto nije slučajno da baš poslije svršetka rata, u jeku kojega je i došao u Dubrovnik, iz Gikina pera izlazi dokument koji se jako razlikuje od njegovih redovitih izvještaja. To je opširan (50 stranica) "Opis Dubrovačke Republike" (*Tableau de Republique de Raguse*), koji je kao prilog izvještaju poslao u Sankt Peterburg.⁴⁶ *Tableau, tabelle*, takvi pregledni opisi bili su karakteristični za ono doba. U dalmatinskim arhivima čuva se nekoliko takvih dokumenata koji su vrlo iscrpno sastavljeni.⁴⁷ Prije sastavljanja *Tableau* 1792. godine Gika je nedvojbeno radio u Dubrovačkom arhivu - zajedno s opisom, u istom izvještaju poslao je u Rusiju i kopiju trgovačkog sporazuma sklopljenog između Dubrovnika i Francuske 1776. godine, koji je i prepisao kad je radio u arhivu.⁴⁸ *Tableau* zaslužuje pomno proučavanje, jer ne daje samo sliku Dubrovnika, nego i predodžbu koju je o njemu stekao ruski diplomat.⁴⁹ Neka to zasad ostane samo kao upozorenje na takvu mogućnost.

Pitanja gospodarstva ne zauzimaju u "Opisu" neko značajno mjesto, ali su savršeno određena i konkretna. Spominje ulje "odlične kakvoće, pravo maslinovo" i razne sorte vina, "ne zna se, također, kako izdrži dugu plovidbu", kojega proizvode 24 do 66 tisuća bačava godišnje, malvazije, stolnog likera i "pečenog" vina.⁵⁰ Podaci su očito namijenjeni potrebama ruske trgovine.

Pošto je sastavio "Opis", zanimanje ruskog konzula poprimilo je nešto drugačiji smjer, a u izrazu se javljaju dotjeranije formulacije. U to se lako uvjeriti ako se uspoređi ono što je (i kako) pisao o dubrovačkom gospodarstvu do i poslije 1792. godine. Dok se u ratnim godinama u njegovim

⁴⁶ AVPR, 1792, d. 1, l.14-63.

⁴⁷ Jedan takav opis mletačke Dalmacije objavio je Dinko Foretić. Dinko Foretić, »Tabella enciclopedica del Regno di Dalmazia.« *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 10 (1963): 291-307.

⁴⁸ AVPR, 1792, d. I, l.64-79.

⁴⁹ Bilo bi vrlo zanimljivo, mislim, naš "Opis" usporediti s opisom anonimnog austrijskog diplomata 1775-1776. god. Grga Novak, »Dalmacija godine 1775/6 gledana očima jednog savremenika.« *Starine JAZU* 49 (1959): 5-79; Grga Novak, »Poljoprivreda Dalmacije u drugoj polovini XVIII stoljeća.« *Starine JAZU* 50 (1960): 461-518.

⁵⁰ AVPR, 1792, d. 1, l.18 ob. Usp. npr. o dva venecijanska broda nakrcana mesom - AVPR, 1790, d. 1, l.3. A. Gika Ministarstvu 27. III. 1790.

izvještajima tek rijetko potkralo priopćenje o teretima i tovarima, sada pojedini izvještaji počinju podsjećati na traktate o gospodarstvu. U tom pogledu karakteristična su dva ljetna izvještaja iz 1795. godine.

U prvome Gika piše: "Ta mala država⁵¹ sama se izdržava proizvodnjom i trgovinom." Bilježi da je potrošnja u Gradu prekomjerno porasla, smanjio se uvoz namirnica iz turskih pokrajina, osobito mesa, kao što se smanjila i obrtnička proizvodnja.⁵² Iz sljedećeg pisma doznajemo i o drugoj grani dubrovačkog gospodarstva, o trgovini. To je pismo posvećeno napretku pomorstva u Republici. "Taj je narod sada zaslijepljen dobitkom (*les gains*) od pomorske trgovine, koji izvlači iskorištavanjem povoljnih prilika zbog sadašnjeg pomorskog rata. Uživajući potpuno povjerenje Turaka, oni aktivnije nego ikad povećavaju broj svojih brodova i stalno, trošeći sva sredstva, grade nove... Ako rat potraje duže i ako flota (Republike)... ne izazove nezadovoljstvo zaraćenih zemalja, prihodi i novci koji pritječu u ovu državu bit će neizmjerni."⁵³ Gika pronicljivo određuje situaciju u Sredozemlju 40-tih godina XVIII. stoljeća, koja je toliko pogodovala poletu dubrovačkog pomorstva. U nastavku bilježi teškoće koje Republika mora svladavati: "...sve to dobiva uz pomoć pokroviteljstva Porte, stalnih troškova, (podnoseći) javna poniženja kojima Dubrovnik izlažu strane vlade u Africi..."⁵⁴

Navedene Gikine prosudbe ne smiju se zanemariti kad se zna koliko je njegovo poznavanje dubrovačkih prilika, no ne treba ni precjenjivati dubinu tih ocjena. Premda je boravio u Gradu u doba žive i razgranate trgovine, konzul se samo dva tri puta upustio u iznošenje općih zaključaka o ekonomskom poretku. Nije isključeno da nije bio siguran na kakvo će razumijevanje naići kod čitatelja svojih izvještaja. U svakom slučaju, druge ocjene, ne gospodarstva nego društvene sredine, mnogo su razrađenije, iscrpnije i dublje. Za to postoje ozbiljni razlozi.

⁵¹ Usp: "...njezino je tlo nezahvalno, suho, sprženo, neplodno i izuzetno siromašno" (AVPR, 1795, d. I, 1.19. A. Gika Ministarstvu 12. VI. 1795).

⁵² AVPR, 1795, d. 1, 1.14. ob. A. Gika Ministarstvu 25. V. 1795.

⁵³ AVPR, 1795, d. 1, 1.19 ob. A. Gika Ministarstvu 12. VI. 1795.

⁵⁴ Na istom mjestu. Posljednja misao dio je konzulova dara opažanja, u nekoliko izvještaja on se posebno zadržava na odlikama dubrovačke trgovine s Afrikom, usp. AVPR, 1795, d. 1, 1.6 ob. (5. III. 1795); 1796, d. 1, 1.3 ob. (4. VI. 1796); d. 1, 1.9 (14. VIII. 1796).

U prvom redu, Gika sa, u njegovu položaju shvatljivom sklonošću šablonskom izrazu, Dubrovnik često naziva "ta mala aristokracija". Pritom on ne misli na društveni sloj, nego na oblik vladavine, no često ponavljanje daje osnove pretpostavci da mu ne izmiče i društveni sadržaj dubrovačkog života. Drugi razlog, koji je nužno izazvao povećano Gikino zanimanje za društvene sadržaje, bio je utjecaj revolucionarne Francuske na mnoge europske države, među njima i na sredozemne. Katarinina vlada vrlo se ozbiljno odnosila prema svim oblicima utjecaja revolucionarne Francuske na Europu. Gika je bio siguran da će sve što napiše o Francuskoj u Petrogradu biti pažljivo pročitano.

Sve što Gika piše u Sankt Peterburg o Francuzima prolazi kroz nekoliko etapa. Do 1792. on praktički ne primjećuje ljude te zemlje, njegovu prepisku pune druge vijesti - sukobi na moru, Mahmud paša Bušatlija. Od 1792. "francuska tema" trajno ulazi u krug njegovih interesa: obavještava o glasnici iz Francuske koji mnogo puta prolaze kroz Grad i često ih zadržavaju turske vlasti,⁵⁵ spominje imena velikih francuskih emisara na Balkanu - Belville, Henin.⁵⁶ Otada se u njegovim pismima javlja izraz "jakobinci", kako naziva Francuze, a njihovo držanje počinje označavati neprijateljskim. Na primjer, neki Angeli došao je iz Marseillesa "kako bi protiv nas kovao mračne planove".⁵⁷ Novi pregršt vijesti donose izvještaji 1796. godine (Francuzi osvajaju Anconu, čime izazivaju strah Mlečana, u Dubrovniku su se pojavili francuski pirati s ugrabljenim brodovima)⁵⁸ i 1797-1798, kada su Francuzi poslije Campoformijskog mira zagospodarili mletačkim flotama,⁵⁹ "oni danas mogu imati... dobre mornare iz tog područja i veliki broj brodova svake vrste."⁶⁰ Među tim vijestima posebno se izdvaja izvještaj iz 1794. godine u kojemu nastoji skupiti i protumačiti značajke društvenog poretka - utjecaj revolucionarnih poredaka na društveni život Dubrovnika.

Gika započinje viješću da ujesen 1794. nema mnogo "jakobinaca", zajedno s konzulom i njegovom obitelji svega ih je 8 ili 9 ljudi. No i taj je broj

⁵⁵ AVPR, 1792, d. 1, 1.5. A. Gika Ministarstvu 13. IV. 1792; d. 1, 1. 9. A. Gika Ministarstvu 5. VIII. 1792.

⁵⁶ AVPR, 1792, d. 1, 1.1. A. Gika Ministarstvu 14. V. 1792.

⁵⁷ AVPR, 1792, d.1, 1.17. A. Gika Ministarstvu 12. IX. 1792.

⁵⁸ AVPR, 1796, d. 1, 1.11, 14 ob.

⁵⁹ AVPR, 1798, d. 22, 1.4. Članak iz *Gazetta di Lugano*.

⁶⁰ AVPR, 1797, d. 19, 1.4. A. Gika Ministarstvu 26. II. 1797.

”dovoljan da ovdje podržava stanje stalnog nemira (*continuelle alarme*) i pritiska, a po mišljenju Gike, krivicu za to snosi ta ”plaha (*craintive*) Republika koja nema snage ni nešto poduzeti niti što spriječiti” i ti ”novatori”, ”njihove maštarije, njihova nesmotrenost, oholost i odvratni (*detestable*) principi.”⁶¹ Treba odati priznanje našem autoru: Gika shvaća da društvene prilike u Dubrovniku nisu baš pogodne za revolucionarnu agitaciju - ”njihove (jakobinaca) ideje (*maximes*) ne uspijevaju ostaviti dojam na široku narodnu masu koja je iskreno privržena svojoj vjeri, svojim običajima i slijepo poslušna zakonima”, no isto tako neki ”zameci društvenog prevrata i bezbožništva, čini se, imaju uspjeha i čak pronalaze sljedbenike.” Njih, tvrdi Gika u tom pismu, treba tražiti među ”nezadovoljnim buntovnim duhovima, pokvarenim ljudima, (među) neuspješnima i strancima koji tu žive, (a osim toga, među) građanima (*les citadins*) drugog staleža, osobito među mornarima koji na putovanjima uspostavljaju veze s Francuzima i... daju osnova za ozbiljne sumnje.”⁶² No to nije jedina sredina prijemljiva za nove ideje. Gika neodređeno spominje i neke plemiće koji ”čak igraju ulogu svojevrstnih ljudi od duha, ljubitelja umjetnosti (*pretendu bel esprit*).”⁶³ Takvi su, po mišljenju Gike, povod za ”politička razmišljanja” o prodiranju ideja francuske revolucije na dubrovačko tlo.

Potpuno drugo područje društvenih problema istaknuo je A. Gika u vezi s prodiranjem na dalmatinsku obalu još jedne velike države, Austrije. Austrija je bila mnogo bliža, poznatija i opasnija: poslije Leobena i Campo Formija zagospodarila je svim mletačkim posjedima i opasnost da bi Austrijanci mogli osvojiti Dubrovnik najednom je postala prijeteće ostvarivom. U ljeto 1797. u Konstantinopolu se čak proširila vijest da će austrijski korpus od četiri tisuće ljudi zauzeti grad Dubrovnik. Vijest je posebno uznemirila Portu, pa je reis-efendija oštrim riječima priopćio austrijskom poslaniku barunu Herbertu da je spremna smjesta prekinuti odnose s bečkim dvorom.⁶⁴ I poslije nekoliko mjeseci, kada je neposredna opasnost da Austrijanci zauzmu grad prošla, Gika javlja o tome kako je vladajući sloj Grada i dalje zabrinut. ”Ta beskrajno mala i zabrinuta dubrovačka aristokracija... do današnjeg je

⁶¹ AVPR, 1794, d. 1, l. 22 ob. A. Gika Ministarstvu 29. X. 1797.

⁶² AVPR, 1794, d. 1, l.23.

⁶³ AVPR, 1/94, d. 1, l.24 ob. A. Gika Ministarstvu 29. X. 1794.

⁶⁴ AVPR, 1797, d. 19, l.15-16. A. Gika Ministarstvu 27. VI. 1797.

dana živjela u stalnom strahu od Francuza; sada je ništa manje ne uznemiruje okruženost austrijskim posjedima, čije joj susjedstvo može biti jednako opasno kao i nekadašnje susjedstvo Mlečana. Republika nepogrešivo sluti da će... postati plijenom (Austrijanaca)."⁶⁵ No, izloživši te bojazni, Gika neočekivano povezuje moguće političke promjene s društvenim promjenama. Porta bi, po njegovu mišljenju, htjela zadržati uobičajenu ovisnost Dubrovnika i "htjela bi i dalje od njega uzimati danak, bilo **u aristokratskom ili narodnom obliku vladavine** (istaknuo M.F.)."⁶⁶ Ta je veza lako objašnjiva u okviru tadašnjih političkih prilika. Kao što je poznato, prelazak Dalmacije u ruke Austrijanaca pratili su burni socijalni sukobi u gradovima. Zanimljive su pojedinosti koje Gika o tome javlja. U srpnju 1797. godine, prije ulaska austrijske vojske u mletačke posjede, u nizu gradova izbili su "nemiri i neredi", pljačke (čak) krvoprolića, žestoka i barbarska, u Splitu, Šibeniku, Trogiru i drugim gradovima izvršili su ljudi koji su sumnjali u privrženost Francuzima..., pristaše **mletačke demokracije** (istaknuo M.F.) i... nereda."⁶⁷

Karakteristično je da su u to doba dalmatinski gradovi već istaknuli austrijsko značenje - protest protiv društvenog poretka ujedinio se s nastupom protiv tuđinske vlasti. Pritom se očitovala neočekivana, čak i neshvatljiva činjenica: u dalmatinskim gradovima nije bila zaboravljena nekadašnja ovisnost o Mađarskoj premda je već bilo prošlo oko 400 godina (Dalmacija je 1420. godine došla pod vlast Venecije). "Dalmacija je ... napokon spremna gotovo jednodušno odbaciti nekadašnju ovisnost o kraljevstvu Mađarske i pripojiti se austrijskim zemljama."⁶⁸ Razloge tako dobrom pamćenju treba tražiti, čini mi se, u tome što je Dubrovnik i dalje formalno bio pod suverenitetom mađarske krune. Gika u svakom slučaju svo vrijeme misli na Dubrovnik. "Što se tiče te male Aristokracije, koja je dosad imala vrlo ozbiljnih razloga za nemire, ona je upravo sada dobila nova... jamstva od sultana o njegovu pokroviteljstvu i pomoći; smiruje se i misli da će uz takvu moćnu podršku uspjeti zadržati *status quo*, spašavajući se u općem brodolomu, ...sigurna pred svim promjenama koje bi se mogle dogoditi u susjedstvu."⁶⁹

⁶⁵ AVPR, 1797, d. 19, l. 15-16. A. Gika Ministarstvu 27. VI. 1797.

⁶⁶ AVPR, 1797, d. 19, l.24 ob. A. Gika Ministarstvu 25. IX 1797.

⁶⁷ AVPR, 1797. d. 19, l.15. A. Gika Ministarstvu 7. VII. 1797.

⁶⁸ AVPR, 1797. d. 19, l.15. A. Gika Ministarstvu 7. VII. 1797.

⁶⁹ AVPR, 1797, d. 19, l.16. A. Gika Ministarstvu 7. VII. 1797.

No, socijalnih nemira nije bilo u gradu, pobuna se dogodila na selu i također je povezana s Austrijom. U ljeto 1799. godine dubrovačke vlasti odlučile su prevladati financijske poteškoće uvođenjem prisilne kupovine soli. To je i bio povod za ustanak koji je izbio u krajnjoj jugoistočnoj pokrajini Republike, u Konavlima. Tijek ustanka dovoljno je dobro poznat,⁷⁰ a Gikina svjedočenja o tome pružaju neke važne pojedinosti i odaju s kolikom je ozbiljnošću i pažnjom A. Gika pratio događaje: nijednom događaju konzul nije posvetio toliko sadržajnih uzastopnih izvještaja.

Njegove prve vijesti stižu u srpnju: "...između austrijskih i turskih posjeda u Boki... (skupilo se) dvije tisuće pobunjenika, uglavnom naoružanih, (sazivaju) zborove ili narodne klubove (*en assemblees ou clubs populaires*), koji su i podigli ustanak."⁷¹ U početku su mu nepoznati i začetnici ustanka i veze među ustanicima, no nabraja one za koje se može pretpostaviti da su umiješani - "i drugi seljaci... ili barem većina sumnjivih nezadovoljnika u prijestolnici (t.j. u Dubrovniku), koji su dugo sijali revolucionarna načela i huškali na bezbožništvo i jakobinstvo". U konzulovim razmišljanjima nije teško uočiti isti tijek misli kao i prije. Gika skreće pažnju na konkretnost, čak i stanovitu umjerenost zahtjeva ustanika. "Dosad su se pobunjenici zadovoljavali time što su odbili neke nove vladine namete na vino, sol i druge (proizvode), koji su i bili povod njihove pobune, i time što su tražili ukidanje takvog ugnjetavanja za koje su okrivili svoje gospodare... Uostalom, oni nipošto nisu ustali ni protiv vladavine aristokracije ni protiv toga da posjedi-ma u tim općinama upravljaju plemići ili drugi bogataši - Dubrovčani."⁷²

U literaturi o buni ne jednom je postavljeno pitanje u kojoj su mjeri Austrijanci bili upleteni u ustanak, kadšto se čak tvrdilo da su ga oni i nadahnuli, premda za to nema izravnih dokaza.⁷³ Vrlo je karakteristično da Gika u prvom izvještaju o tome iznosi značajnu primjedbu: "Sumnjaju da se narav tih ljudi, glupih (*idiots*), tihih i stoljećima ropski pokornih, nije mogla tako u tren oka izmijeniti bez podmićivanja (i) stranog utjecaja",⁷⁴ dalje slijedi ne-

⁷⁰ Stjepan Antoljak, »Konavoska buna u središtu jednog dijela evropske diplomacije (1799-1800).« *Rad JAZU* 286 (1952): 107-141; Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808*, II. Zagreb: NZMH, 1980: 337-343.

⁷¹ *AVPR*, 1799, d. 23, l.23. A. Gika Ministarstvu 10. VII. 1799.

⁷² *AVPR*, 1799, d. 23, l.23. A. Gika Ministarstvu 10. VII. 1799.

⁷³ V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808*, II: 341.

⁷⁴ *AVPR*, 1797, d. 23, l. 23 ob. A. Gika Ministarstvu 10. VII. 1799.

jasni nagovještaj o događajima u Crnoj Gori i Albaniji, u koje su Austrijanci, kako je poznato, bili duboko umiješani. Već za dva tjedna sve postaje jasno: "Oni (ustanici) poslali su izaslanstvo barunu Bradyju (austrijski zapovjednik u Boki - M.F.)... predaju se na milost i nemilost i postaju podanici-ma bečkog dvora." Taj je izvještaj brzo izazvao negodovanje dubrovačke vlade, odlučeno je da se spriječi generala Bradyja i istovremeno traži podrška Porte.⁷⁵ Austrijski general nije odmah popustio nagovorima Senata, izaslanstvo koje mu je upućeno nije donijelo pouzdana odgovora, pa je vlada hitno naoružala imućne građane ("buržoaziju"). Istovremeno, nezadovoljstvo se i dalje širilo - i stanovnici nekih drugih mjesta, osobito Primorja, poslali su u Dubrovnik svoje predstavnike s molbom da se ukinu "neki nameti i (samim tim) dali naslutiti da će slijediti primjer Konavljana."⁷⁶

Detalji koje priopćava Gika jasno govore o pažnji s kojom ruski konzul prati ustanak seljaka. No još je rječitija neobična žurba s kojom u Sankt Peterburg šalje jedan izvještaj za drugim, što pokazuje da su i na ruskom dvoru s nestrpljenjem čekali njegove vijesti. Zaboravljena je stara navada jednomjesečnih pisama, otprema depeša znatno se ubrzava. Prvi izvještaj poslan je 10. VII. (svi nadnevcu pisani su na novi način), drugi nakon manje od dva tjedna - 22. VII, treći već za tjedan dana, 29. VII, četvrti također - 5. VIII. U njemu je rasplet događaja. Beč je odlučio poslati dubrovačkoj vladi tisuću ljudi da pomognu ugušiti ustanak. Gika uopće ne sumnja da će "buntovnici" biti primjerno kažnjeni. "S razlogom se može pretpostaviti da će ubrzo (svi) dočekati svršetak ustanka. S tom podrškom vlada će se pobrinuti ne samo da kazni začetnike, nego (i) da poduzme ozbiljne mjere kako bi izbjegla da se takvo što ponovi."⁷⁷ "Predviđaju se mjere ne samo protiv seljaka, nego i protiv svih sumnjivaca i zlotvora iz raznih slojeva puka, iz samoga Grada, pa čak i protiv nekih svojih članova."⁷⁸

Ipak, ubrzo se pokazalo da su konzulovi zaključci bili preuranjeni. Još sredinom listopada "ustanak (*la revolte*)... je u istom stanju... kao i u početku pobune (*insurrection*). Konavljani ustrajavaju na traženju **potpune slobode od svake ovisnosti**... iako se ne upuštaju u nikakve izgrede... Još se ne zna

⁷⁵ AVPR, 1799, d. 23, l. 25 ob. A. Gika Ministarstvu 22. VII. 1799.

⁷⁶ AVPR, 1799, d. 23, l.27 ob - 28. A. Gika Ministarstvu 29. VII. 1799.

⁷⁷ AVPR, 1797, d. 23, l.29 ob. A. Gika Ministarstvu 5. VII. 1799.

⁷⁸ AVPR, 1797, d. 23, l.29 ob. A. Gika Ministarstvu 5. VII. 1799.

kada i kako će to završiti!”.⁷⁹ Tek koncem siječnja sljedeće, 1800. godine Gika javlja o konačnom ugušenju ustanka.⁸⁰

U tim balkanskim zbivanjima mogli bismo se zaustaviti na još jednoj državi koja je bliska Giki i on je uporno i pažljivo promatra - na Boki kotorskoj i crnogorskim pokrajinama. Nedvojbene su konzulove otvorene simpatije za Dubrovnik i njegov vladajući sloj. Premda Gika ne jednom s prezirom primjećuje da se dubrovačka aristokracija "ni na što ne može odlučiti", on u načelu s njom suosjeća i taj njegov stav, da se i ne upuštamo u druge pojedinosti, treba imati u vidu kad se ocjenjuju njegovi izvještaji.

Na završetku našeg izlaganja pokušat ćemo postaviti jedno posve umjerno pitanje: kako su u Petrogradu primane vijesti koje je Gika slao? Na kakav su odaziv nailazile? Ako naš odgovor i ograničimo samo na krug gradskog činovništva, nismo u mogućnosti odgovoriti na pitanje - nedostaje nam podataka. Međutim, najnovija istraživanja o ruskoj politici u Sredozemlju neočekivano rasvjetljavaju taj problem.

Avgusta Mihajlovna Stanislavskaja navodi planove državnog ustroja koji su Rusija i Turska htjele uvesti na otocima u Jonskom moru nakon Ušakovljeva pohoda 1798. godine. Na potpunu samostalnost Republike nisu pristajali ni u Petrogradu ni u Konstantinopolu - mogli bi je osvojiti Francuzi. Obje vlade bile su za status vazalne, polusamostalne države, samo što je Porta kao obrazac predlagala Dunavske Kneževine, a Rusija Dubrovnik.⁸¹ Baš taj oblik izložio je Pavle I. u svom programskom ukazu upućenom ruskom poslaniku u Beču A. K. Razumovskom⁸² - car je najboljom varijantom smatrao pretvaranje otoka u republiku "po obrascu Raguze", koja bi bila vazalom Porte, platila joj danak, a faktički uživala samostalnost u unutrašnjim poslovima i pravo na vanjske odnose. Oba plana bila su predmetom pregovora, ali u Konstantinopolu su ustrajavali na valaško-moldavskoj varijanti, koja je Porti osiguravala veću vlast nad otocima.⁸³ I upravo ta mogućnost da ruska vlada brani "raguzejsku" varijantu po mom je uvjerenju

⁷⁹ AVPR, 1790, d. 23, 1.31-32. A. Gika Ministarstvu 15. X. 1799.

⁸⁰ AVPR, 1800, d. 27, 1.1-1 ob. A. Gika Ministarstvu 31. I. 1800.

⁸¹ A.M. Stanislavskaja, *Rossija i Grecija*: 68.

⁸² Usp. Dmitrij Miljutin, *Istorija vojny meždu Rossijej i Francijej v carstvovanie imperatora Pavla I.*, knj. III. Sankt Peterburg, 1857: 102-103.

⁸³ A.M. Stanislavskaja, *Rossija i Grecija*: 69.

dokaz da su izvještaji koje je tijekom dvanaest godina Antun Gika slao u Peterburg ostavili traga - na ruskom dvoru stvorena je jasna predodžba o osnovnim crtama dubrovačke zbilje.

Izvještaji grofa Antuna Gike prekidaju se sa završetkom njegove službene karijere, u prvoj godini novog stoljeća. Za Dubrovnik počinje vrijeme sve većih vanjskopolitičkih teškoća, francuskog prodiranja na Balkan i rusko-francuskih oružanih sukoba. Ono što će se dogoditi 1806. i završiti 1808. godine bit će posve nova etapa u životu Republike, bitno različita od prethodne. Stoga posljednje desetljeće XVIII. stoljeća nije samo vrijeme poznato po izvještajima ruskog konzula, nego i posljednje relativno mirno razdoblje u životu dubrovačke države i u povijesti rusko-dubrovačkih odnosa.

**THE DISPATCHES OF ANTUN GIKA,
THE FIRST RUSSIAN CONSUL TO THE REPUBLIC
OF DUBROVNIK, 1788-1800**

MAREN FREJDENBERG

Summary

The author analyzes the reports of Count Antun Gika, the first Russian consul to the Republic of Dubrovnik, which are kept at the Archives of Russian Foreign Affairs in Moscow. Gika was appointed to the post in 1788, and throughout his twelve-year consulship, which lasted until 1800, he furnished St. Petersburg with regular dispatches on Ragusa's reactions to the Russo-Turkish War and peace settlement in 1791, the anti-war flotillas of L. Kaconis and N. Pangalos, and threats made by Mahmut pasha Bušatlija, the Porte vassal. He further informed St. Petersburg about the relationship between the Dubrovnik Republic and the Porte ("a combination of freedom and vassalage"), the amount of tax imposed by the Ottomans and its payment, the ceremony of exchanging gifts, reception protocol, and even the dress of the Ragusan diplomatic officials.

In 1792 Gika sent St. Petersburg a detailed "Description of the Republic of Dubrovnik," which focused on the city-state's economy and trade business, especially its prospects for the exportation of wine and olive oil to Russia.

Gika paid particular attention to the social and political aspects of Dubrovnik life; the mounting French pressure of the "Jacobins," as he called them; and Austrian expansion following the Treaty of Campo Formio in 1797 which caused quite a stir in a number of Dalmatian towns, placing the Dubrovnik Republic in a most unfavorable position. Gika kept a close eye on the 1799 Konavle uprising, dispatching reports weekly and not monthly, as normally did. His accounts were imbued with interesting details on the course of this abortive rebellion. That Gika's reports were most attentively

read is proven by the proposal of Paul II that the islands in the Ionian Sea, following Ushakovliev's campaign, be given republican status "after the Ragusan model."